

10. NASTAVNE METODE I NJIHOVA PRIMJENA U NASTAVI HISTORIJE

Termin metoda potiče od grčke riječi *methodos*, što znači put ili postupak kojim se dolazi do nekog postavljenog cilja ili zadatka.

Nastavna metoda je odabrani put ili postupak pomoću koga učenici, pod neposrednim i posrednim rukovodstvom nastavnika stiču i utvrđuju, na što lakši i ekonomičniji način, znanja, umijeća, vještine i navike i istovremeno razvijaju svoje sposobnosti, izgrađuju svoju ličnost i osposobljavaju se za samostalan život i rad u određenom društvu.

Nema univerzalne nastavne metode kojom bi svako i sve mogao učiti, odnosno kojom bi svakoga i svemu mogli poučavati. Nastavni metod je didaktički promišljen i optimalno uređen sistem aktivnosti poučavanja i učenja, kojima je primarni cilj steći stanovita znanja i vještine, razviti sposobnosti i druge relevantne osobine ličnosti.

10.1. Klasifikacija nastavnih metoda

Kada se posmatra nastava u cjelini, u svim školama i u svim nastavnim predmetima može se jasno, na prvi pogled, razlikovati dvije glavne faze rada:

- obrađivanje novog gradiva i
- utvrđivanje obrađenog gradiva.

U drugoj fazi možemo razlikovati dvije tijesno povezane etape

- zapamćivanje obrađenog i
- primjena usvojenog znanja.

S obzirom na ove dvije glavne faze nastavnog procesa, i nastavne metode se mogu podijeliti na dvije grupe i to:

- a) metode za sticanje znanja, vještina i navika, odnosno metode za obradu novog gradiva (metoda žive nastavnikove riječi, metoda čitanja i metoda pokazivanja);

b) *usmena* metoda za utvrđivanje gradiva (vježbanje radi zapamćivanja gradiva ili ponavljanja gradiva, vježbanje radi primjene stečenog znanja).

Neki metodičari nastavne metode dijele u tri grupe:

1. metode zasnovane na riječima:

- monološke
- dijaloške i
- rad s knjigom;

2. metode zasnovane na posmatranju;

3. metode zasnovane na praktičnim aktivnostima učenika.

Metode koje se najčešće koriste u nastavi historije su:

- usmeno izlaganje u nastavi historije – monolog,
- razgovor u nastavi historije – dijalog,
- korištenje referata u nastavi historije,
- pokazivanje i grafičko prikazivanje u nastavi historije,
- upotreba teksta u nastavi historije.

10.2. Usmeno izlaganje u nastavi historije – monolog

U nastavi historije učenici najčešće posredno usmenim izlaganjem nastavnika – monologom, dolaze do gradiva. Živa riječ se obično kombinuje sa dinamičkim pokazivanjem audio – vizualnih sredstava, čitanjem odlomaka ili razgovorom. Nastavnikovo izlaganje pruža osnovu za dalji rad: utvrđivanje, povezivanje, uopštavanje, ocjenjivanje. Izlaganje mora biti naučno, ali prilagođeno uzrastu učenika, logički sredeno, vješto komponovano, puno konkretnih pojedinosti, slikovito. Izbjegavaju se neodređeni iskazi. Dobro je upotrebljavati poslovice i uzrečice koje odražavaju prošlost (odnijela ga mutna Drina). Mogu se koristiti retorska pitanja na koja se ne očekuje odgovor učenika, ona služe oživljavanju izlaganja u skretanju pažnje na glavne momente. Sadržaj izloženog gradiva je u tijesnoj vezi sa udžbenikom, ali nije doslovno prepričavanje teksta.

Oblici ili tehnike usmenog izlaganja nastavnika su: pričanje, opisivanje, objašnjavanje i predavanje.

Pričanje (naracija) se upotrebljava kada treba učenike upoznati sa historijskim događajem, pojavom, pokretom, kao što su: seobe, bogumilski pokret, radnički pokret, tok neke bitke, revolucije i sl. Pri tome se pričanje vezuje za mjesto, navode se karakteristični i zanimljivi detalji. Da bi se

postiglo veće dejstvo na učenike i preciznije izlaganje gradiva u toku pričanja se obično koristi i opisivanje. Objašnjavaju se uzroci seobe, revolucije ili bitke prije nego što se pređe na samu naraciju. Ako je riječ o značajnom događaju pogrešno je sažeto i poslovno iznošenje golih činjenica. U pričanju nastavnika prikazuje se dinamičnost radnje zapletom, razvojem, kulminacijom, opadanjem i raspletom. Emocionalno dejstvo pojačava se unošenjem direktnog govora, dijaloga i pričanja, prikazivanjem direktnog događaja kao da su se desili pred našim očima.

Opisivanje (deskripcija) je navođenje svojstava, osobina, odlika značajnih predmeta, pojava i procesa realnog svijeta. Opisivanje će biti uspješnije ako potaknemo učenike da to što čuju prevedu u svoj unutrašnji plan. Opisivanje se koristi kada treba da prikažemo učenicima historijski objekt, ekonomsko, kulturno, društveno stanje. Pomoću pričanja i opisivanja rekonstruiše se prošlost. Oruđe, oružje, odijelo iz drevnog razdoblja prikazuje se u kućama i naseljima u kakvim su oni živjeli. Metodičari historije ukazuju na neophodan minimum momenta potrebnih za rekonstruisanje pojedinih historijskih razdoblja (spoljni izgled čovjeka, naselje, dom sa namještajem, njegovi oblici i oruđa).

Objašnjavanje (eksplikacija) se upotrebljava kada učenici treba da shvate historijske pojmove i zakone, kao i ocjenu historijskih pokreta, događaja i ličnosti. Objašnjenja moraju da budu u skladu sa naučnim pogledom na razvoj društva. U toku objašnjavanja mora se voditi računa o predznanju učenika i ne objašnjavati ono o čemu oni nemaju nikakvih predstava. Objašnjavanje se ne bi smjelo pretvoriti u predavanje. Suviše dugo objašnjavanje je zamorno i učenički interes opada. Ako je sadržaj takve prirode da se mora imati više vremena za objašnjavanje, onda je poželjno uključiti učenike u objašnjavanje, makar oni davali pogrešno objašnjenje.

Predavanje (lectio) se izvodi sa više sistematičnosti u produbljivanju, obuhvata završnu zaokruženu cjelinu i činjenice i zaključke. Ono se primjenjuje samo u najstarijim razredima osnovne i u srednjoj školi, te u toku visokoškolskog obrazovanja. Izlaganje nastavnika za vrijeme jednog časa može se podijeliti na dva do tri dijela, ako je gradivo obimno i teško. To omogućuje preglednost, olakšava razumijevanje i pričanje gradiva.

10.3. Razgovor u nastavi historije – dijalog

Zbog karaktera predmeta u nastavi historije metoda razgovora (dijaloga) se koristi u mnogo manjoj mjeri od metode usmenog izlaganja

nastavnika. Ona se može primijeniti samo onda kada učenici imaju izvjestan fond znanja u vezi sa temom koja se uči. Razgovorom se na početku, na kraju, u sredini, ili u toku cijelog časa provjerava, utvrđuje, primjenjuje, produbljuje, sistematizira i dalje razvija znanje iz historije, a stiće se i novo. Razgovorom treba da se ide između dvije krajnosti, da se čuva formalističke i dogmatske ukalupljenosti i anarhističkog skretanja od teme. Njegove tehnike su: vezani i slobodni nastavni razgovor i diskusija.

U prvom slučaju se nastavnikova pomoć osjeća pri najmanjem radu. Slobodan nastavnikov razgovor pruža učenicima bolju priliku za misaonu aktivnost. Mnogo je značajna diskusija učenika, jer je to borba mišljenja. Ona približava školu životu, budi interesovanje za predmet, doprinosi razvoju historijskog mišljenja i navodi učenika na zauzimanje stava. Nastavnik pomaže u pripremanju i izvođenju diskusije, podstiče, pita i eventualno zaključuje prepirku.

10.4. Upotreba teksta u nastavi historije

Tekst metoda se sastoji u tome da učenici dođu do gradiva iz historije sa nastavnikom ili svojim čitanjem štampanog ili pisanog teksta koji se nalazi u udžbeniku, čitanci za historiju, časopisu, novinama itd. Upotrebom teksta učenici postepeno stiču posebnu vještinu korištenja teksta historijske sadržine. U vezi sa čitanjem teksta u nastavi historije treba da se obrati pažnja, ne samo na smisao teksta, iako je to najvažnije, već i na sve elemente pravilne dikcije da bi se postiglo bolje razumijevanje. Prvi element pravilne dikcije je pravilna tehnika govora, jasan izgovor i pravilan naglasak.

Najlakši oblik obrade teksta sastoji se u tome da poslije čitanja učenici pomoću nastavnikovih pitanja prepričavaju pročitano štivo. Čitanjem se može unijeti raznovrsnost i za vrijeme ponavljanja. Tekstovi se ubacuju na odgovarajućem mjestu kad se propituje staro gradivo i poslije svakog čitanja učenici se podsjećaju na pročitano i to se povezuje sa cjelinom. Pisani historijski izvor je u strogom smislu tekst koji se odnosi na jedno određeno vrijeme, a napisali su ga savremenici. Pisani izvor u širem smislu je svaki tekst pomoću kojeg učenici stječu znanje. Tu spadaju i naučna, naučno popularna i beletristička djela. Rad na historijskim izvorima ima didaktički, pedagoški i metodološki značaj. On dopunjuje i popravlja formalističko i verbalno znanje iz historije, unosi interesantne pojedinosti, te time sliku prošlosti čini jasnijom i potpunijom. Za rad u školi podesni su objavljeni dokumenti. Pravilno izabran

dokument treba dobro upotrijebiti. Nastavnik treba da mu kritički priđe za vrijeme pripreme za čas. Pri čitanju povelja, diploma, fermana, zakona i dr. ne smije se zanemariti davanje potrebnih objašnjenja riječi i izraza. Neka dokumenta proučavaćemo temeljito u nastavi ili vannastavnom radu. Rad mora proći kroz tri faze: najprije se utvrđuju činjenice, zatim se one oživljavaju, privredni, društveni i politički momenti se povezuju i određuju se uzroci i posljedice. Kada se dokument ovako temeljno obrađuje treba da ga ima svaki učenik pred sobom. Veoma korisno je uspoređivati dokumente i iz toga donositi zaključke.

Da bi arhivski dokument imao što veće dejstvo najbolje ga je koristiti u originalu. Korištenje pisanih izvora treba dopuniti upotrebom materijalnih ostataka i spomenika prošlosti, a za noviju historiju filmske hronike, novosti, kao i kazivanja živih očevidaca bliske prošlosti. Umjetnička književnost je «istorija u najpristupačnijem obliku». Ona čini nastavu historije približnom i oživljava je. Iz nje se može više naučiti nego iz suhoparnih naučnih rasprava i knjiga koje govore o istim temama.

Beletristika je, također, značajna jer kod pripremanja nastavnika za čas historije pomaže mu u rekonstrukciji slike minulih vremena, obogaćuje mu fond riječi i doprinosi njegovom daljem usavršavanju. U nastavi historije koriste se i ona djela književnosti koja su nastala sa namjerom da slikaju određeni period prošlosti koji pisac nije eventualno doživio. To su: *historijski romani, drame, epovi, novele i pjesme*.

Pri izboru djela mora se obratiti pažnja na istinitost, njegovu estetsku vrijednost, pristupačnost učenicima u vezi sa programom odgovarajućeg razreda. Pjesme, posebno balade, mogu se kao umjetnički oblici izražavanja uvrstiti u nastavu historije radi obezbjeđenja unutrašnje i spoljašnje očiglednosti pri obrazovanju predstava, i u svrhu pojačanja emocionalnog dejstva. Pjesma se koristi uopšte poslije upoznavanja učenika sa određenim događajem.

Osim ovih vidova upotrebe teksta u nastavi historije, treba još pomenuti da se knjige historijske sadržine mogu također koristiti i za pripremu ekskurzije i logorovanja.

10.5. Pokazivanje i grafičko prikazivanje u nastavi historije

Pokazivanje (demonstracija) u nastavi historije objezbjeđuje očiglednost i stoga doprinosi jasnosti, slikovitosti i pravilnosti znanja.

gradivo približava učeniku, povećava njegovu radoznalost i interesovanje, jače ga angažuje u zajednički rad.

Pri izboru *audio-vizualnih sredstava* ima se u vidu da njihov sadržaj treba da bude u vezi sa glavnim momentima časa, pravilno idejno usmjeren i historijski vjeran. Nastavnik izvodi demonstraciju, priprema učenike za promatranje, ističe značaj posmatranja, daje im uputstva za posmatranje, postavlja im pitanja, a učenici su pri tome aktivni. Da bi svaki učenik mogao da vidi izloženi materijal, potrebno je da u učionici bude dosta vidno, da je objekt dovoljno veliki i jasan.

U nastavi historije postoji čitav niz posmatranja kao što su: opšta i djelimična, razredna, grupna i pojedinačna, materijalno i formalno naglašena, posmatranja koja opisuju, otkrivaju ili objašnjavaju. Krupni historijski objekti su: staro naselje, utvrđenje, zamak, vajarski rad, bojište itd. Mali historijski predmeti se pokazuju na času historije, u kabinetima za historiju, u školskom ili javnom muzeju. Takvi predmeti su: metalni novac, novčanice od papira, marke, medaljoni, oruđe, oružje, stara i naročito originalna izdanja knjiga i tome sl. Vještačka trodimenzionalna vizualna sredstva služe za prikazivanje elemenata materijalne kulture. To su modeli, makete itd.

Slike doprinose slikovitosti historijskih predstava. Koriste se u nastavi još od 17. stoljeća. Slike su dvodimenzionalne. One prikazuju po jednu stranu historijskog objekta ili po jedan moment događaja. One izazivaju emocije. Mogu da budu veoma raznolike, zbog čega imaju široku primjenu u nastavi. Sposobnost «čitanja» slike zavisi osim inteligencije, mašte, iskustva, sredine i od uzrasta. Slike koje upotrebljavamo u vezi sa upoznavanjem prošlosti treba da zadovolje zahtjev historijske vjernosti, lokalizovanosti u prostoru i vremenu, pristupačnosti i estetske vrijednosti. Ako učenicima pokažemo sliku koja nije historijski tačna moramo to istaći. Fond slika za nastavu historije je veliki. Može se podijeliti sa gledišta veličine slike, po načinu odražavanja historijske stvarnosti, prema primjeni i na osnovu sadržaja. Kada je slika umjetničkog karaktera prilazi joj se i sa estetske strane. Korisni postupak je i poređenje slika koje su suprotne po sadržaju, npr. jedna prikazuje život radnika, a druga život kapitaliste.

Stripovi se mogu u okviru samostalnog rada proučiti kod kuće, a poslije na času o njima raspravljati. Podesni su i za grupni i za vanrazredni rad učenika.

Karikatura satiričnim tonom kritikuje historijske ličnosti, pojave i dr. Ona privlači učenike. Njene smiješne strane vode gledaoce do njene